
Рекомендація CM / Rec (2020) 2 Комітету міністрів державам-членам про включення історії ромів та/або мандрівників¹ в шкільні програми і навчальні матеріали

(Прийнято Комітетом міністрів 1 липня 2020 року
на 1380-му засіданні заступників міністрів)

Комітет Міністрів Ради Європи, відповідно до положень статті 15.b Статуту Ради Європи,

Визнаючи, що давня історична присутність ромів і мандрівників в Європі все ще не набула належного визнання в системах освіти, і що їх внесок у європейську культурну спадщину недооцінюється як у шкільній та позашкільній освіті, так і суспільством в цілому;

Визнаючи, що освіта і розширення знань громадськості про внесок ромів та/або мандрівників у культурну спадщину їх відповідних країн може привести до більш глибокого взаєморозуміння, міжкультурного діалогу та взаємної поваги;

З огляду на те, що традиційно історія та колективна пам'ять ромів та/або мандрівників передавалася з покоління в покоління за допомогою усних оповідань;

Беручи до уваги численні приклади тривалої маргіналізації ромів і мандрівників і важливість викладання історії для поліпшення відносин між членами громад ромів та/або мандрівників і їх відповідними державами-членами;

Визнаючи, що, згідно з оцінками, щонайменше 500 000 ромів, синті, єнішів та членів інших громад, позначених як "Zigeuner" (цигани), було винищено під час Другої світової війни нацистським режимом та його союзниками;

Беручи до уваги, що просвітництво з питань Голокосту, що здійснювався нацистським режимом і його союзниками, а також інших діянь проти ромів та мандрівників по всій Європі, може стати ефективним інструментом у боротьбі з усіма формами ненависті, дискримінації та упереджень, а також з радикалізацією, запереченням Голокосту та ревізіонізмом;

Пам'ятаючи про те, що викладання історії є одним з найважливіших інструментів, що сприяють ліквідації упереджень і поширенню знань про різні групи, що належать до одного географічного регіону та мають спільний історичний досвід;

Пам'ятаючи про те, що історія ромів та мандрівників тісно пов'язана з соціальним прогресом останніх століть і про те, що роми та мандрівники не мали змоги скористатися цим прогресом (включаючи зайнятість, освіту, медичне обслуговування, житло або соціальне забезпечення), що, в свою чергу, призвело останнім часом до нерівного здійснення соціальних прав, про що свідчить моніторингова робота Європейського комітету з соціальних прав щодо впровадження Європейської соціальної хартії (у новій редакції) (ETS № 163);

¹ Термін "роми та мандрівники" використовується в Раді Європи для позначення широкого розмаїття груп, охоплених роботою Ради Європи в цій області: з одного боку, а) рома, синті / мануш, кале, каале, романичал, бояш/рударі; б) балканські єгиптяни (єгиптяни та ашкалі); с) східні групи (дом, лом та абдал); та, з іншого боку, таких груп, як "мандрівники", єніші та групи населення, позначені адміністративним терміном "Gens du voyage", а також особи, які ідентифікують себе як цигани. Ця примітка є поясненням, а не визначенням термінів "роми" та/або "мандрівники".

З огляду на зобов'язання, взяті у Декларації, прийнятій на 3-му Саміті глав держав і урядів Ради Європи (Варшава, 2005), "зміцнювати європейську ідентичність та єдність, засновану на загальних фундаментальних цінностях, повазі до нашого спільного спадку та культурного розмаїття";

Беручи до уваги План дій з боротьби з расизмом, ксенофобією, антисемітизмом та нетерпимістю, прийнятий на 1-му Саміті глав держав і урядів Ради Європи (Відень, 1993 г.), і його заклик зосередити увагу на "сприянні освіті у сфері прав людини та поваги до культурного розмаїття; зміцненні програм, спрямованих на усунення упереджень у викладанні історії шляхом акцентування позитивного взаємовпливу різних країн, релігій та ідей в історичному розвитку Європи";

Беручи до уваги Заключну декларацію 25-ї сесії Постійної конференції міністрів освіти Ради Європи "Забезпечення демократії через освіту" (Брюссель, 11-12 квітня 2016 р.);

З огляду на Страсбурзьку Декларацію про ромів 2010 року, у якій держави - члени Ради Європи погодилися "вжити заходів для розширення знань про культуру, історію і мови ромів та їх розуміння";

Посилаючись на Тематичний план дій Ради Європи щодо інтеграції ромів та мандрівників (2016-2019 роки), у якому, серед іншого, зазначено конкретну мету "робота з впровадження у школах елементів навчальної програми з історії ромів та мандрівників, що охоплює як ромів та мандрівників, так і учнів та студентів, що не є ромами";

Беручи до уваги статтю 12 Рамкової конвенції про захист національних меншин (ETS № 157), у якій говориться, що "Сторони впроваджують, у відповідних випадках, заходи в галузі освіти і науки з метою розширення знань про культуру, історію, мову та релігії своїх національних меншин та більшості. У цьому контексті Сторони, зокрема, забезпечують відповідні можливості для підготовки вчителів та доступ до підручників, а також сприяють контактам між учнями та вчителями різних громад";

Посилаючись на рекомендацію CM/Rec(2011)6 Комітету міністрів державам-членам щодо міжкультурного діалогу та образу чужинця у викладанні історії, рекомендацію CM/Rec(2009)4 Комітету міністрів державам-членам про освіту ромів та мандрівників у Європі, рекомендацію Rec(2001)15 Комітету міністрів державам-членам про викладання історії у Європі у XXI столітті, та рекомендацію Rec(2000)4 Комітету міністрів державам-членам про освіту дітей ромів/циган у Європі;

Посилаючись на резолюцію 2153 (2017) Парламентської асамблеї Ради Європи "Сприяння інтеграції ромів та мандрівників", резолюцію 2106 (2016) Парламентської асамблеї "Підтвердження відданості справі боротьби з антисемітизмом у Європі", резолюцію 1927 (2013) Парламентської асамблеї "Припинення дискримінації по відношенню до дітей ромів", рекомендацію 1880 (2009) Парламентської асамблеї "Викладання історії на конфліктних та постконфліктних територіях", а також відповідь на неї, прийняту Комітетом міністрів, та рекомендацію 1283 (1996) Парламентської асамблеї "Історія та вивчення історії у Європі", а також відповідь на неї, прийняту Комітетом міністрів;

Посилаючись на резолюцію 403 (2016) Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи про ромів та мандрівників у контексті зростаючого екстремізму, ксенофобії та кризи з біженцями у Європі;

Посилаючись на загальнополітичну рекомендацію №3 Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ECRI) про боротьбу з расизмом та нетерпимістю щодо ромів/циган, загальнополітичну рекомендацію №10 про боротьбу з расизмом та расовою дискримінацією у системі шкільної освіти та через освіту, загальнополітичну рекомендацію №13 про боротьбу з антициганством та дискримінацією щодо ромів, а також загальнополітичну рекомендацію №15 про боротьбу з ненависницькими висловлюваннями;

Беручи до уваги резолюцію ЮНЕСКО з питання пам'яті про Голокост від 2007 року;

Посилаючись на План дій Організації з безпеки та співпраці в Європі (ОБСЄ) щодо поліпшення становища ромів та синті в регіоні відповідальності ОБСЄ, прийнятий у 2003 році, у якому державам-членам ОБСЄ рекомендується "включати історію та культуру ромів у навчальні тексти, приділяючи особливу увагу випробуванням, пережитим ромами та синті у період Голокосту";

Беручи до уваги Декларацію Стокгольмського міжнародного форуму з питань Голокосту, прийняту у січні 2000 р, та діяльність Міжнародного альянсу зі збереження пам'яті про Голокост (IHRA), спрямовану на поширення досліджень, освіти та збереження пам'яті про переслідування ромів під час Голокосту;

Рекомендує урядам держав-членів, з належним урахуванням їх конституційних систем та відповідної національної, регіональної та місцевої політики, умов і обов'язків, зокрема в галузі початкової, середньої та вищої освіти:

- впровадити принципи та запропоновані заходи, викладені у Додатку;
- довести цю рекомендацію до відома міністерств освіти та інших відповідних зацікавлених сторін, зокрема національних, регіональних або місцевих рад з питань освіти;
- перекласти цю рекомендацію на офіційні мови держав-членів; а також
- провести аналіз її виконання через п'ять років, а потім з аналогічною періодичністю.

Додаток до Рекомендації CM / Rec (2020) 2

Принципи та запропоновані заходи з включення історії ромів та/або мандрівників у шкільні програми та навчальні матеріали

I. Цілі рекомендації

Мета цієї рекомендації полягає в заохоченні включення історії ромів та/або мандрівників, в тому числі пам'яті про Голокост ромів, в шкільні програми та навчальні матеріали з метою формування культури толерантності та поваги у школах; розвитку історичної обізнаності та свідомості всіх учнів; сприяння утвердженню самобутності ромів та/або мандрівників; зміцнення розуміння того, що роми та/або мандрівники є невід'ємною частиною як національних, так і європейської спільнот.

Передбачається, що впровадження викладання історії ромів та/або мандрівників не потребуватиме додаткових навчальних годин, а може бути включено у різні шкільні предмети, такі як історія, громадянська або суспільна освіта, література, релігієзнавство або етика, мистецтво, музика або мови, і, таким чином, буде мати незначний або нульовий вплив на бюджети.

Передбачається також, що викладання історії ромів та/або мандрівників сприятиме подальшому розвитку ряду компетенцій (демократичне громадянство, права людини, гендерна рівність, соціальні навички, міжкультурне порозуміння і т.д.), необхідних для учнів та студентів, а також поглибить розуміння історичних та політичних подій і забезпечить диференційований підхід до громадських та культурних явищ.

Розробка відповідних навчальних матеріалів може ґрунтуватися на існуючих веб-матеріалах Ради Європи та інших міжнародних зацікавлених сторін, і повинна узгоджуватися із ситуацією у конкретній державі у тісній координації з представниками громад ромів та/або мандрівників.

II. Терміни та їх визначення

Для цілей цієї рекомендації:

Антициганство - специфічна форма расизму, ідеологія, заснована на расовій перевазі, форма дегуманізації та інституційного расизму, підживлюваного історичною дискримінацією, яка виражається, зокрема, у насильстві, ненависницьких висловлюваннях, експлуатації, стигматизації та є найбільш кричущою формою дискримінації.²

Термін "Голокост ромів" використовується відповідно до поточної практики Ради Європи, а також з висновками і рекомендаціями конференції під назвою "Забуті голоси", організованої Європейським форумом ромів та мандрівників (ERTF) у співпраці з Радою Європи у Парламенті Румунії у Бухаресті 7 квітня 2016 року.

Ця рекомендація не займає жодної позиції щодо терміну на мові ромів, який буде використовуватися у відповідних національних контекстах для позначення Голокосту ромів. Висновки конференції "Забуті голоси" підтверджують існування різних термінів, які використовуються ромами у різних регіонах Європи для позначення Голокосту ромів, зокрема "Samudaripe(n)", "Mudaripe(n)", "Phar(r)aj(i)mos", "Por(r)ajmos"

²Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ЄКРН), Загальна політична рекомендація № 13 щодо боротьби з антициганством та дискримінацією ромів, прийнята 24 червня 2011 року.

або "Kalí Traš"³. Національні органи влади за узгодження з національними/місцевими громадами ромів та вченими можуть вибрати найбільш підходящий варіант або варіанти на мові ромів для цілей викладання історії ромів. Однак важливо, щоб вчителі знали та повідомляли про існування різних термінів на мові ромів, що визначають Голокост ромів.

Викладання історії ромів та/або мандрівників може у відповідних випадках включати вивчення культури ромів та/або мандрівників. Воно може бути охоплено різними шкільними предметами, такими як історія, громадянська або суспільна освіта, література, релігієзнавство або етика, мистецтво, музика або мови.

Термін "навчальні матеріали" повинен трактуватися у широкому сенсі і включати підручники, плани уроків, відкриті освітні ресурси та цифрові дидактичні матеріали.

Методи викладання, що згадуються у цьому тексті, включають, зокрема, позашкільну освіту та позакласні заходи, навчання з ефектом занурення, відвідування об'єктів, живу історію та живі бібліотеки, розповідання історій, соціальні мережі, виставки, ознайомчі поїздки, обміни, зустрічі, тренінги, практикуми та семінари.

III. Принципи та пропоновані заходи

1. Викладання історії ромів та/або мандрівників та її включення до національних шкільних програм та навчальних матеріалів повинні:

a. передбачати збалансоване та контекстуалізоване викладання історії ромів та/або мандрівників, що відображає як їх присутність на території країни та історичний контекст, а також їх загальну історію як народу, що був присутній у Європі протягом багатьох століть;

b. включати інформацію про внесок ромів та мандрівників в національну економіку, зокрема про торгівлю, металообробку та інші ремесла, а також тваринництво, та висвітлювати різні аспекти історії та культури ромів та/або мандрівників, такі як усна творчість, література, релігія, музика і традиції, а також асиметричний соціальний прогрес та нерівний доступ до соціальних прав, з якими вони стикалися;

c. з урахуванням того, що викладання історії має міжпредметний характер, включати інформацію про історію ромів та/або мандрівників до інших шкільних предметів, таких як економіка, громадянська або суспільна освіта, література, релігієзнавство, етика, мистецтво, музика або мови;

d. забезпечувати, або коли держава не несе прямої відповідальності на регіональному та місцевому рівнях, заохочувати викладання історії ромів та/або мандрівників на місцевому рівні всім учням і студентам;

e. в загальних рамках освіти та ініціатив у сфері прав людини, рівності та/або боротьби з дискримінацією, а також як інструмент боротьби з новими злочинами проти людяності, які можуть зачіпати, зокрема, ромів та/або мандрівників, підвищувати поінформованість про антициганство як про конкретну форму расизму та заперечення їх статусу жертв Голокосту, підкреслюючи історичне коріння цих упереджень та їх наслідки для сучасних ненависницьких висловлювань та насильства на адресу ромів та/або мандрівників;

f. надати можливість представникам громадських організацій та громад ромів та/або мандрівників у співпраці з відповідними шкільними громадами зустрічатися з учнями/студентами для обговорення та ілюстрації деяких аспектів історії ромів та/або мандрівників та надавати свідчення;

2. Розробка та перегляд навчальних матеріалів та методик викладання:

a. розробити гнучкі навчальні програми та інтерактивні методики, у яких визнаються культурні відмінності, заохочується різноманітність та які включають багатопозиційний підхід до демонстрації складності історії та забезпечення спільного історичного підходу;

b. забезпечити, щоб навчальні програми з історії або громадянської освіти, зокрема, відображали те, яким чином діяльність та погляди простих людей та груп людей формували історію європейських суспільств;

c. звернути увагу на історичні джерела з метою боротьби з антициганськими явищами, ненависницькою риторикою, пропагандою та дезінформацією;

³"Samudaripe(n)" або "Mudaripe(n)" означає "вбивство всіх" та нагадує єврейський термін "Голокост" ("знищення").

"Phar(r)aj(i)mos" або "Por(r)ajmos" означає "те, що пожирає", але, однак, може бути образливим терміном у деяких варіантах мови ромів. "Kalí Traš" можна перекласти як "Чорна трагедія" або "Чорний жаж".

d. проаналізувати та переглянути шкільні програми, приділяючи особливу увагу навчальним програмам з історії, з тим щоб включити в них матеріали, пов'язані з історією та культурою ромів та/або мандрівників, в рамках викладання загальної історії;

e. проаналізувати та переглянути існуючі підручники з метою усунення стереотипів, пов'язаних з ромами та/або мандрівниками; що стосується викладання мистецтва або літератури більш ранніх періодів, що виражають антициганські ідеї, розробити матеріали для контекстуалізації таких матеріалів як частини історії антициганства та забезпечити критичне розуміння суперечливої природи таких матеріалів, що повинно викладатися тільки тим учням, які дійшли до рівня абстрактного мислення, необхідного для розуміння текстів як історичних документів;

f. з метою здійснення двох вищезазначених заходів, виявити можливості для включення історії ромів і мандрівників у процес викладання і підготовки, актуалізувати та адаптувати їх до умов конкретної держави; підготувати "дорожню карту" для впровадження переглянутих навчальних матеріалів та методик викладання у співпраці з громадами ромів та/або мандрівників та громадянським суспільством, науковцями, педагогічними інститутами та професійними організаціями педагогів;

g. використовувати існуючі навчальні, дидактичні та наукові матеріали, посібники та публікації з історії ромів та/або мандрівників, підготовлені такими міжнародними зацікавленими сторонами, як Рада Європи, Агентство Європейського союзу з основних прав (FRA), ЮНЕСКО, Міжнародний альянс пам'яті про Голокост (IHRA), Фонд Шоа / інститут візуальної історії та просвіти Університету Південної Каліфорнії (USC), Європейський інститут з мистецтва та культури ромів (ERIAS), Європейська асоціація викладачів історії (EUROCLIO) та інші установи;

h. підготувати додаткові високоякісні готові до використання навчально-методичні матеріали у співпраці з громадянським суспільством та вченими з числа ромів та/або мандрівників, з метою розвитку та доповнення наявних ресурсів.

3. Навчання про Голокост ромів та інші історичні гоніння повинне:

a. стати невід'ємною частиною викладання та вивчення Голокосту, вчиненого нацистським режимом та його союзниками, а також інших діянь, скоєних проти ромів та мандрівників по всій Європі, і має доповнюватися викладанням та вивченням відповідних епізодів історії, коли роми та/або мандрівники не були жертвами;

b. давати позитивні наративи про історію ромів та/або мандрівників, такі як їх внесок в місцеву, національну та європейську культурну спадщину, а також про активну участь ромів, сім'ї та енішів в рухах антинацистського та антифашистського опору;

c. крім конкретної глави, присвяченої Голокосту ромів, вказувати у відповідних випадках на інші форми переслідування ромів та/або мандрівників у Європі (політика боротьби з бродяжництвом, порушення батьківських та дитячих прав, примусова асиміляція, примусова осілість, примусова стерилізація, політика інтернування та депортації і т.д.);⁴

d. інтегрувати заходи, пов'язані з пам'яттю про Голокост ромів, у систему формальної та неформальної освіти в зв'язку з 2 серпня (Європейський день пам'яті про Голокост ромів) або датою, більше пов'язаною з історичним контекстом відповідної країни та з навчальним роком, наприклад, місцеві річниці та місця, пов'язані з ув'язненням або депортацією ромів до концентраційних таборів.

4. Навчальні заходи повинні:

a. забезпечувати відповідну підготовку за участю експертів та вчених з історії та культури ромів для вчителів, педагогів, директорів шкіл, співробітників міністерств освіти та, в разі необхідності, іншого педагогічного персоналу з метою надання їм знань з історії ромів та/або мандрівників;

b. впровадити обов'язкову та систематичну підготовку з навчання на основі компетентності, міжкультурної освіти/діалогу та модулів з різноманітності в рамках підготовки та підвищення кваліфікації вчителів.

5. Позакласні заходи повинні:

a. підвищувати обізнаність населення в цілому та молодого покоління зокрема про історичну присутність ромів та/або мандрівників в Європі та їхній внесок у місцеву, національну та європейську історію;

⁴ Див. Інформаційні бюлетені Ради Європи стосовно історії ромів на www.coe.int/education/roma

b. передбачати проведення заходів з нагоди таких пам'ятних для ромів дат, як 8 квітня (Міжнародний день циган), 16 травня (День опору циган), 2 серпня (Європейський день пам'яті жертв Голокосту циган) і 5 листопада (Всесвітній день циганської мови), або будь-яких інших відповідних дат у відповідних національних контекстах;

c. підтримувати участь учнів/студентів в навчальних поїздках в місця, присвячені історії та культурі ромів та/або мандрівників, приділяючи особливу увагу пам'ятним місцям і музеям⁵.

6. Вивчення історії ромів та/або мандрівників повинне:

a. заохочувати за допомогою грантів або інших стимулів, коли це можливо, наукову громадськість, дослідницькі центри та установи культури; особливу увагу слід приділяти історичним документам та артефактам, що належать до культури ромів та/або мандрівників, які повинні бути включені в існуючі колекції, а також колекції свідчень, особливо стосовно періоду Другої світової війни та традиційного способу життя;

b. бути доступним у мережі Інтернет та мати ліцензію для використання в освітніх цілях.

7. Співробітництво з питань історії ромів та/або мандрівників на національному та міжнародному рівнях повинне:

a. привести до цілеспрямованої, стійкої та ефективної співпраці між відповідними національними зацікавленими сторонами, приділяючи особливу увагу вчителям та педагогам, а також міжнародним організаціям та академічним колам, які займаються дослідженнями і поширенням знань про історію та культуру ромів та/або мандрівників, і має сприяти співробітництву з IHRA , з тим щоб сприяти освіті і збереженню пам'яті про Голокост ромів;

b. включати транскордонне культурне співробітництво та обмін досвідом з викладання історії ромів та/або мандрівників, а також обмін (і, по можливості, адаптацію) існуючими інструментами, матеріалами та публікаціями;

c. залучати неурядові організації (НУО), зокрема НУО ромів та/або мандрівників, особливо ті, які активно працюють в галузі освіти, з тим щоб вони відігравали активну роль у підвищенні обізнаності про історію ромів та/або мандрівників як серед населення в цілому, так і серед самих ромів та/або мандрівників, які іноді можуть бути не знайомі з власною історією;

d. сприяти включенню викладання історії ромів та мандрівників у роботу національних та міжнародних НУО, таких як EUROCLIO⁶ або федерація "Європа Ностра"⁷.

⁵ Деякі музеї, такі як Лувр і Прадо, організували спеціальні виставки, пов'язані з присутністю ромів на картинах, скульптурах і т.д. в рамках проекту Ради Європи, має назву "Представлення ромів в основних європейських музейних колекціях".

⁶ Див. <https://euroclio.eu/>

⁷ Див. <https://www.europanostra.org/>.